

Ισόπεδος διάβασις

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗ

«ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΚΕΛΤΗ»

KONRANT - ΚΕΪΣΜΕΝΤ

«Συναντήθηκαν αρκετές φορές αργότερα, στα ταξίδια του Ρότζερ στο Λονδίνο, και ανταλλάξαν λίγα γράμματα. Δεκατρία χρόνια μετά την πρώτη τους συνάντηση, τον Ιούνιο του 1903, ο Κέϊσμεντ, ο οποίος ήταν στην Αγγλία, έλαβε πρόσκληση από τον Γζόζεφ Κόνραντ (έτσι λεγόταν τότε και ήδη ήταν διάσημος συγγραφέας) να περάσουν ένα Σαββατοκύριακο στην Πεντ Φαριμ, το εξοχικό σπίτι του στο Χάιντ, στην κομητεία του Κεντ. Ο συγγραφέας ζύωσε εκεί με τη γυναίκα του και τον γιο του μια λιπή και μινιακή ζυμή. Ο Ρότζερ είχε μια ζεστή ανάμνηση από εκείνες τις λίγες μέρες μαζί του. Τώρα, είχε ασπμένιες τούφες στα μαλλιά και στα πυκνά γένια, είχε παχύνει και είχε αποκτήσει μια κάποια πνευματική οίηση στον τρόπο που εκφραζόταν. Αλλά ήταν εξαιρετικά θερμός. Όταν ο Ρότζερ τον συνεικάρη για το κογκολέζκο μυθιστόρημά του, «Η καρδιά του σκότους», που είχε μόλις διαβάσει και το οποίο -του το είπαν- τον είχε συνταράξει, γιατί ήταν η πιο απίστευτη περιγραφή της φρίκης που βίωνε το Κογκό, ο Κόνραντ τον διέκοψε με τα χέρια.

«**Το όνομά σας** θα έπρεπε να εμφανίζεται μαζί με το δικό μου στους συγγραφείς του βιβλίου. «Κέϊσμεντ», είπε, κτυπώντας τον στον ώμο. «Δεν θα μπορούσα ποτέ να το γράψω χωρίς τη βοήθειά σας. Εσείς μου ανοίξατε τα μάτια. Για την Αφρική, για το ελεύθερο κράτος του Κογκό. Και για το ανθρώπινο κτήνος».

«**Σε μια κουβέντα** στο τραπέζι, μετά το φαγητό -η διακριτική κυρία Κόνραντ, μια γυναίκα πολύ ταπεινής καταγωγής, και το παιδί είχαν αποσυρθεί για να ξεκουραστούν-, ο συγγραφέας μετά το δεύτερο ποτηράκι ποτό είπε στον Ρότζερ πως για όσα είχε κάνει υπέρ των ιθαγενών του Κογκό θα του άξιζε να τον αποκαλούν «Βρετανό Μπαρτολόμντε λαζ Κάσας». Ο Ρότζερ κοκκίνισε ως τα αυτιά με τέτοιο έπαινο. Πώς ήταν δυνατόν κάποιος που είχε τόσο καλή γνώμη γι' αυτόν, που είχε βοηθήσει τόσο τον ίδιο όσο και τον Μορέλ στην εκστρατεία τους ενάντια στον Λεοπόλδο Β', να αρνείται να υπογράψει μια έκκληση που ζητούσε μόνο τη μετατροπή της ποινής του θανάτου σε ισόβια; Τι είδους προβλήματα θα μπορούσε να του δημιουργήσει με την κυβέρνηση;»
«Το όνειρο του Κέλτ» (σ. 76-77).

Σαν περιφερόμενη μήτρα, η φαντασία των μυθιστοριογράφων κάνει «κρα» για να βρει θέμα, να γονιμοποιηθεί δηλαδή από ένα ισχυρό πρόσωπο ή μια ιστορική εποχή και να γεννήσει τις εκατοντάδες σελίδες της. Το Κογκό, όπως ξέρουμε, αποτέλεσε μέγα θέμα για τον Γζόζεφ Κόνραντ στην «Καρδιά του σκότους», για τον Έλιοτ, που το θυμήθηκε στους «Κούφιους ανθρώπους», καθώς και για τον Κόπολα, ο οποίος το αξιοποίησε κατά το δοκούν στο έργο του «Αποκάλυψη τώρα». Ο Μάριο Βάργκας Λιόσα, γνωστότατος στο νεοελληνικό κοινό, στο «Όνειρο του Κέλτ» (μετ. Μαργαρίτα Μπανάτσου, Καστανιώτης, όπου βιογραφείται ο αξιότιμος Ρότζερ Κέϊσμεντ, αγωνιστής του ιρλανδικού απελευθερωτικού αγώνα, συνάμα από τους πρώτους που κατήγγειλαν τα ευρωπαϊκά αίσχη στο Κογκό και στην Αμαζονία) επανέρχεται στην καρδιά του κογκολέζικου σκότους θαρραλέα και μακριά από την τέχνη των αποσιωπήσεων. Δεν έχουμε να κάνουμε με μιαν επανάληψη του Ντέιβιντ Λίβινγκστον, του πρώτου Ευρωπαίου που διέσχισε την Αφρική (από τον Ατλαντικό μέχρι τον Ινδικό) και την έρημο Καλαχάρι φέρνοντας τον χριστιανισμό στις φυλές των αγρίων. Στην περίπτωση του Κέϊσμεντ δεν πρόκειται για καθαγιασμένη μορφή, αλλά για προσωπικότητα διφορούμενη: άλλος είναι ο απόστολος στο Κογκό και στην Αμαζονία, άλλος ο αγωνιστής του Έιρε και άλλος -εντελώς διαφορετικός- ο άνδρας με τις ανορθόδοξες σαρκικές ορέξεις που τελικά του στοίχισαν την ίδια του τη ζωή.

Προφανώς, αυτό που έσπρωξε τους Βέλγους προς το Κογκό δεν ήταν η διαφώτιση ή ο εκχριστιανισμός των μαύρων -είχε ήδη ανακαλυφθεί το καουτσούκ, οπότε το Κογκό είχε αποβεί μέσα σε λίγα χρόνια ο μεγαλύτερος παραγωγός καουτσούκ παγκοσμίως. Το 1885, στη Διάσκεψη του Βερολίνου, οι 14 δυνάμεις που συμμετείχαν «χάρισαν» τα δύομισι εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα του Κογκό και τα 20 εκατομμύρια κατοίκους του στον Λεοπόλδο Β', «για να ανοίξει αυτή την περιοχή στο εμπόριο και να εκχριστιανίσει τους παγανιστές». Ο Λιόσα αποδίδει πειστικά τα ανοσιουργήματα των Ευρωπαίων (καθολικών, διαμαρτυρομένων, ευαγγελιστών κ.τ.λ.), που, κυριευμένοι από φυλετική παραφορά, δρούσαν λες και «είχαν εγκαταλείψει τη χριστιανική τους συνείδηση στη χώρα τους». Οι συνθήκες ζωής σε μιαν άγνωστη χώρα,

«Προφανώς, αυτό που έσπρωξε τους Βέλγους προς το Κογκό δεν ήταν η διαφώτιση ή ο εκχριστιανισμός των μαύρων -είχε ήδη ανακαλυφθεί το καουτσούκ, οπότε το Κογκό είχε αποβεί μέσα σε λίγα χρόνια ο μεγαλύτερος παραγωγός καουτσούκ παγκοσμίως...»

«**Προφανώς, αυτό που έσπρωξε τους Βέλγους προς το Κογκό δεν ήταν η διαφώτιση ή ο εκχριστιανισμός των μαύρων -είχε ήδη ανακαλυφθεί το καουτσούκ, οπότε το Κογκό είχε αποβεί μέσα σε λίγα χρόνια ο μεγαλύτερος παραγωγός καουτσούκ παγκοσμίως. Το 1885, στη Διάσκεψη του Βερολίνου, οι 14 δυνάμεις που συμμετείχαν «χάρισαν» τα δύομισι εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα του Κογκό και τα 20 εκατομμύρια κατοίκους του στον Λεοπόλδο Β', «για να ανοίξει αυτή την περιοχή στο εμπόριο και να εκχριστιανίσει τους παγανιστές»**

όπου οι μαύροι ζούσαν στον δικό τους κλειστό κόσμο, έκανε τους Ευρωπαίους να νιώθουν κάτι σαν επιστροφή του απωθμένου: οι ωμόπτες, οι αγριότητες, τα αιμοδιψή και σαδιστικά φερσόμενα, η απύλητη περιφρόνηση των ντόπιων,

οι αποκεφαλισμοί, οι ακρωτηριασμοί, το μαστίγωμα, οι εξαφανίσεις, οι βιασμοί κ.τ.λ. Διόλου περίεργο ότι η κατάσταση των μαύρων θύμιζε, τηρουμένων των αναλογιών, στον Κέϊσμεντ την κατάσταση των Ιρλανδών: άρα, το Σιν

Φέιν (εμείς μόνοι) ίσχυε και για τους δύο λαούς, όποιες κι αν ήταν οι πολιτιστικές διαφορές τους.

Μπορεί η στάση του Κέϊσμεντ να είναι υποδειγματική μέσα στο βιβλίο, ωστόσο ο Λιόσα δεν αποσκοπεί στην πάση θυσία διάσωση του βασικού του ήρωα: εκείνο μάλλον που τον κεντρίζει δημιουργικά είναι η πολυμορφία του εαυτού, η πολυμερής φύση της προσωπικότητας, ένα «κατηγορώ» (αφρικανικής και νοτιοαμερικανικής κοπής) εναντίον των Ευρωπαίων. Γι' αυτό συμπεραίνει ότι «ο πατριωτισμός είναι το τελευταίο καταφύγιο των αχρείων». Το ζητούμενο δεν είναι βέβαια η δικαιοσύνη, που αργά ή γρήγορα θα καταδικάσει τους πρωταίτιους, αλλά η «φύση» του χόμο σάπενς, που αποδεδεικνύεται ικανά για το ανώτερο και για το κατώτερο. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα όσα διαβάζουμε αφορούν συμβάντα προ του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, κατανοούμε και την εμμονή του αφηγητή. Το βαθύτερο κίνητρό του σκοπεί στην ανάδειξη της ετερομορφίας των σκοπών, όπου η φιλοπατρία δεν φαίνεται να συνάδει με την ομοφυλοφιλία. Πράγματι, όταν οι Βρετανοί του συλλαμβάνουν και η Σκότλαντ ΓΛΑΡΝτ κατάσχει τα ημερολόγιά του, όπου καταδεικνύεται η «Ενοχη» ροπή προς το ανδρικό φύλο (ακόμη και σε εξέταση πρωκτού προέβησαν οι Αρχές...), η μορφή του Κέλτ που υπερασπίστηκε τις ανυπεράσπιστες φυλές της Αφρικής και του Αμαζονίου όσο και τους Ιρλανδούς έπεσε θύμα της φιλοκατήγορης νοστορίας των συμπατριωτών του.

«Δεν έχει σημασία αν ο Κέϊσμεντ άργησε να γίνει δεκτός στο Πάνθεον των ηρώων της Ιρλανδίας. Η υποψία και μόνο σεξουαλικής διαστροφής αρκούσε για να βυθίσει κάποιον στην ατίμωση και να τον εξορκίσει από τη δημόσια ζωή. Τέλος, παρά τις δυσώδεις αισχρολογίες, το 1965, η βρετανική κυβέρνηση του Ουίλσον έδωσε να δεχθεί τον επαναπατρισμό των Λειψάνων του Κέϊσμεντ. Η σορός του έφθασε στην Ιρλανδία με στρατιωτικό αεροπλάνο και έγινε δεκτή με επισομύματα. Εκτέθηκε σε λαϊκό προσκύνημα επί τετραήμερο σε ένα νεκροστάσιο - όπως γίνεται με τους ήρωες. Το πλήθος που έσπευσε για να αποτίσει φόρο τιμής υπολογίστηκε σε αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες. Πάντως, ούτε στο Κογκό ούτε στην Αμαζονία έχουν μείνει ίχνη του ανθρώπου που τόσο έπραξε για να καταγγείλει τα μεγάλα εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε αυτούς τους τόπους την εποχή του καουτσούκ».

«**Μ**ερικές φορές ήταν ανδιαστικά παιδαριώδης. Ήθελε βασιλιάδες να τον υποδέχονται σε σιδηροδρομικούς σταθμούς όταν θα γύριζε από κάποια μακάρια εξορία στην οποία σκόπευε να μεγαλοουργήσει. «Τους δείχνεις ότι διαθέτεις κάτι πραγματικά προσοδοφόρο κι από κει κι ύστερα δεν υπάρχουν όρια στην αναγνώριση της αξίας σου», έλεγε. «Τρέπεις βέβαια να προσέξεις τα κίνητρα -σω-

«Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΤΟΥΣ»

στά κίνητρα- πάντα». Οι ατέλειωτες ευθείες του ποταμού, που ήταν σαν μια και μοναδική, οι μονότονες καμπές, που ήταν ό-λες ίδιες, έφευγαν δίπλα μας, με τα αμέτρητα αιωνόβια δέντρα τους να κοιτάζουν υπομονετικά εκεί, το μονιζουρωμένο κομ-

ματάκι κάποιου άλλου κόσμου, τον προπομπό της αλλαγής, της κατάκτησης, του εμπορίου, των σφαγών, των αγαθών. Εγώ κοιτάζα μπροστά - πλοηγούσα. «Κλείσε το πορτοφόλλο», μου λέει ξάφνου ο Κουρτς κάποια μέρα, «δεν αντέχω να το βλέπω». Το «έκλεισα». Και μετά από λίγο: «Θα σου την κάνω την καρδιά κομμάτια!», φώναξε στην αόρατη άγρια ερμησία». (μετ. Αλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου, Πατάκης, 115-6).